

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.49>**О. В. Лахова**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ВИЩА ЮРИДИЧНА ОСВІТА: НОВЕЛИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті автор аналізує нові тенденції в системі юридичної освіти в Україні, спрямовані на реформу державного управління в цій сфері. Автор обговорює, що зважаючи на глобалізацію та розвиток інформаційних технологій, потрібно адаптувати систему юридичної освіти до сучасних вимог і викликів. Він зауважує, що в Україні існує потреба у підготовці кваліфікованих юристів, які б могли успішно впроваджувати нові законодавчі акти та дотримуватися європейських стандартів. Згідно з позицією автора, однією з найважливіших новел державного управління в цій сфері є зміна методики вибору науково-педагогічних кадрів та способів і методів освітнього процесу, розширення практичної складової. Зроблено максимальний акцент на важливості роботи юридичних клінік, проаналізовано переваги їх практичного впровадження в освітню діяльність. Визначено походження. Правову природу запровадження юридичних клінік, досліджено методи їх роботи та доцільність таких надбань в закладі вищої освіти, яким здійснює підготовку за освітньо-професійною програмою 081 Право. Зокрема, вводяться вимоги щодо наукових ступенів та публікацій у наукових виданнях, що забезпечить підвищення наукової якості освітнього процесу. Також, автор зазначає, що в Україні розпочато роботу над розробкою стандартів освіти для сфери державного управління. Це дозволить забезпечити єдність навчальних програм та забезпечити якісну підготовку фахівців. Згадується також, що було утворено спеціалізовані вищі навчальні заклади, де юридична освіта стає більш практичною та спрямованою на формування необхідних навичок та компетенцій. Автор вважає, що це є крок у напрямку покращення якості державного управління в сфері права та юстиції. У загальному, стаття аналізує нові тенденції в системі юридичної освіти в Україні з точки зору державного управління. Вона висвітлює різні аспекти реформи, спрямовані на покращення якості освіти та підготовки кваліфікованих фахівців для сфери права та юстиції.

Ключові слова: заклад вищої освіти, вища освіта, юридична освіта, освітній процес, освітня діяльність, юридична клініка, державне регулювання.

Постановка проблеми. Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, яка значною мірою зумовлюється процесами глобалізації. Сучасний стан вищої юридичної освіти не є цілком задовільним, що обумовлено низкою чинників. По-перше, необхідно зупинитися на питанні забезпечення студентів вищих юридичних закладів освіти науковою літературою та джерелами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі наукового аналізу автором взято до уваги актуальні роботи зарубіжних вчених, що приділяли увагу загальним питанням досліджуваної тематики (А. Вілсон, Н. Воланін, Е. Фрішман, А. Хайденхаймер, Б. Хіндес,

С. Хантінгтон та ін.) та вітчизняних вчених. Вищій юридичній освіті та юридичним клінікам приділяється питома увага як найменше п'ять останніх років, проте, вважаємо, що ми не маємо достатньо методичних і методологічних розробок та напрацювань з питань, що стосуються правничих клінік, а серед тих небагатьох фахівців, які все ж таки займаються розробкою подібних питань та яких турбує досвід практичного навчання юристів, можна зазначити Байкова А.В., Васильєва А.В., Курас Т.Л., Зикіну Т.А., Патріцію Дуглас та інших.

Мета. Метою статті є виділення основних причин виникнення корупції у вищій освіті в умовах конфлікту взагалі та проєкція отриманого знання на стан корупції у вищій освіті в умовах війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Юриспруденція – це галузь освіти, яка швидко змінюється за умови нестабільності національного законодавства, тому не є випадковим використання застарілої літератури, яка не відповідає сучасності, у процесі навчання. Необхідним є певна уніфікація літературних та наукових джерел щодо їх відповідності сучасності. Але, безсумнівно, всі наукові надбання України мають бути предметом вивчення та аналізу. По-друге, необхідним, на думку автора, є запровадження практики щодо обміну досвідом викладання між викладачами вищих навчальних закладів, що готують юристів, безпосередньо (тобто, не тільки в межах конференційних засідань). Метою такого спілкування має бути уніфікація викладацької практики та формування єдиної методології викладання. В Україні діє чимало ВУЗів, що готують юристів, але рівень такого готування повинен бути дуже високим. Автор не погоджується з думками щодо великої кількості юристів в Україні. Юристів не може бути занадто багато, а може бути занадто багато некваліфікованих юристів. Отже, необхідним є вирішення проблеми рівня викладання та відповідності кваліфікації викладацького складу вимогам надання освіти високого рівня.

Глибокі економічні і політичні перетворення, що відбуваються в нашій країні і що торкнулися сфери юридичної освіти та юриспруденції взагалі, призвели до посилення уваги юристів до історико-правових дисциплін та проблем підвищення рівня освіти, її системного вдосконалення взагалі. Так, сьогодні, погляди багатьох фахівців в області права спримовані саме на те, що зі щорічним зростанням вагомості та популярності професії юриста ми, протилежно, маємо змогу наглядати за таким самим щорічним падінням загального рівня юридичної освіти. А цей факт аж ніяк не може не турбувати сучасну спільноту й особливо науковців. Слідством цього і є цілком виправдане проведення різного роду форумів, нарад, багатьох наукових конференцій і таке інше. Обговорення цих болісних питань здійснюється майже не щодня на різних рівнях та у різних площинах, але сутність питання від цього не змінюється!

Саме тому тема інноваційних технологій у науці та вищій юридичній освіті не може не підійматись зараз, коли наша країна, яка за перші роки своєї незалежності витримала на собі такі навантаження та випробування, сьогодні знаходиться на рубежі ще більших, ще кардинальніших та вагоміших змін у всіх

напрямах її розвитку, як економіці, політиці, культурі, так і, звичайно ж, науці та освіті.

Основна думка даної статті, щодо правничих клінік як форми освіти правників, обрана зовсім не випадково. Хто з багатьох юристів, адвокатів, прокурорів та інших фахівців в галузі права вперше прийшовши на роботу не чув всім нам добре відомої фрази – “А зараз забудьте все, чого вас навчали в вузі”? Це є загальновідомий та непереборний факт, на який лише в останні роки ми почали звертати відповідну увагу, і з яким наші колеги з Західної Європи та Сполучених Штатів Америки почали активно боротися ще 20-25 років тому, коли вищезгаданий принцип перестав їх влаштовувати. Саме тоді стало зрозуміло, що старий засіб поєднання теорії та практики, яка у нас має назву виробничої, є малоефективним, і “на допомогу” старій системі все більше і більше стали залучати так звані правничі (юридичні) клініки, тому що неможливо належно оволодіти навичками необхідними для фахівців в галузі права без відповідного практичного досвіду.

Так що ж таке правничі клініки? Всім відомо, що клінікою називається місце, де практикуючий фахівець може практично прикласти свої знання, чи то виліковуючи людей, чи то ставлячи досліди, чи то займаючись “натаскуванням” своїх учнів. І якщо таке місце є у медика або хіміка, то чому воно не може бути у юриста? На перший погляд, це важко уявити, та і саме словосполучення незвично і спочатку викликає усмішку або ріже вухо, але практика доказує протилежне та показує, що люди, які використовують цей термін, тобто ті, що є фахівцями в цій області, швидко до нього звикають і достатньо одностайно розуміють, що під ним мається на увазі.

Термін “юридична клініка” в описаному вище розумінні з’явився саме в Сполучених Штатах Америки. Більш того, поява самої цієї допомоги наврядче стало б можливою без безпосередньої фінансової і організаційної допомоги наших заокеанських колег, а точніше центрально- і східноєвропейського представництва добродійного підрозділу Американської асоціації юристів.

Просто саме динамічний американський спосіб життя і щодня зростаючі вимоги до якості підготовки юристів примусили їх звернути увагу на шляху вдосконалення своєї академічної освіти. І, якщо вже зарубіжні колеги готові поділитися з нами своїм досвідом, чом би нам цим не скористатися в тій мірі, в якій це буде корисно саме для нас? Зрештою ми все одно цього дійдемо...

Абсолютно очевидно, що студент, який насильно приводиться в юридичну фірму, можливо, і не заважає працюючим там адвокатам, але відноситися до нього все одно будуть як до джерела безкоштовної і малокваліфікованої робочої ним. У завдання практикуючого юриста просто не входить обов'язок когось учити. Інша справа організація, яка займається практичною діяльністю і в той же час має на меті свого створення саме навчати. Причому навчати практичній діяльності, а завдання це достатньо широке. Скажімо, чи учить звичайний юридичний вуз такому навичку, як юридична відповідальність і професійна етика, або чи навчає він грамотно висловлювати свою думку на листі, виступати на публіці і інше? Практично ні! Адже ці навички означають дуже багато в юридичній професії. Таким чином, ми приходимо до думки, що юридична освіта повинна доповнятися спеціальними навичками і по спеціальних же методиках, які не вписуються в рамки традиційних академічних курсів, але не можуть бути належним чином "піднесені" студенту непрофесійними викладачами. Навчати таким навичкам можна і в рамках деяких вже існуючих курсів, але для цього треба перебудувувати всю систему навчання, що склалася.

Проте будь-який методист знає, що зробити це дуже і дуже важко, майже неможливо. І прекрасним виходом з ситуації, що створилася, якраз і може стати юридична (правнича) клініка.

Правнича клініка – це саме та форма, в якій чудово уміщаються всі методики, що відповідають наступним умовам:

1. Методики ці зараз прийнято називати інтерактивними, тобто що мають підвищений коефіцієнт корисної дії, інтенсивніші.

2. Всі вони вже спочатку покликані зацікавити студента в процесі оволодіння знаннями, що саме по собі вже половина результату. Як це зробити найпростіше? Змінити вектор повчання, який, як правило, направлений від теорії до практики, і тому студент вимушений спочатку вивчати теоретичні постулати і тільки потім усвідомлювати, для чого вони потрібні і де можуть застосовуватися. Якщо ж перед людиною поставити хоч би просту, але життєву ситуацію і запропонувати йому її вирішити, то він сам зрозуміє, яких знань йому для цього не вистачає. Як наслідок, процес навчання спочатку рухатиметься від практики до теорії, а потім навпаки, але вже на якісно іншому рівні.

3. Методика не може існувати поза формою. Дійсно, що толку від неї викладачу, якщо

він примушений встановленим нормативом читати лекцію з певної дисципліни і тематики, а робити що-небудь інше йому забороняється?! Але є й інший, причому найлогічніший, шлях. Узяти й створити форму викладання під наявну корисну методику.

Юридична клініка є організаційною структурою, яка навчає студентів паралельно з традиційними дисциплінами суто практичним навичкам на реальних живих справах і проблемах. Існують два основні різновиди клінік. Перші є структурними підрозділами юридичного ЗВО, відособленими від нього внутрішніми нормативами, що мають свій штат викладачів, обслуговуючий персонал, власне устаткування, приміщення і все те, що необхідне для їх діяльності. Очолює таку клініку, як правило, звільнений від інших обов'язків адміністратор. Інший варіант – це клініка абсолютно незалежна. Це самостійна організація з правами юридичної особи, яка може як би "обслуговувати" не один, а декілька вузів юридичної спрямованості, але виконує вона ті ж функції, що і в першому випадку. Діяльність, якою займаються ці клініки, також можна розбити на два напрями. Перший полягає у викладанні учбових курсів, яке проте відрізняється рядом особливостей. 1) Викладання це будується на природному інтересі студента до насущних життєвих проблем. 2) Згадані курси достатньо компактні за об'ємом і можуть бути націлені на відробіток конкретного практичного навичку, скажімо, уміння складати юридичні документи. У цих випадках студенту протягом декількох занять дається конкретне завдання написати конкретний документ і з конкретної ж тематики (договір, позовна заява, просто діловий лист і т.і.). 3) На таких заняттях студента постійно примушують уявляти, що він самостійно виконує практичне завдання. Добитися цього можна за допомогою так званих ділових ігор. Припустимо, студентам пропонується попрацювати парами, і кожний з них по спеціально розробленій фабулі спочатку грає клієнта, а потім адвоката і навпаки. 4) У цих курсах міняється сама роль викладача. У традиційних умовах навчання викладачу іноді навіть необхідно представати в ролі непохитного авторитету. У клініці ж його завдання – зламати бар'єр між собою і навчаним, який повинен сприймати його не як наглядча, а як партнера і помічника у загальній справі.

Другий напрям роботи юридичної клініки полягає в спробі з'єднати ще не готового до самостійної діяльності студента з реальним

клієнтом. Звичайно, не кожен має потребу погодитися на таку допомогу. Але, припустимо, люди малоіміщі не заперечуватимуть і проти неї, якщо вона здійснюється безкоштовно. Природно, що здійснюватися вона все-таки повинна під керівництвом досвідченого фахівця-практика, але його функції значно полегшуються, тому що зведені лише до контролю. Та й сама клініка, в свою чергу, повинна організувати можливість звернення в неї громадян, гарантувати їм якісну юридичну допомогу.

Юридична клініка дозволяє вузу вирішувати одночасно декілька задач:

- 1) укріплює зв'язок теоретичного навчання з практикою;
- 2) дозволяє сформувати у студентів ряд професійних навиків, якостей та умінь;
- 3) дає можливість вузу брати участь у вирішенні соціальних проблем регіону;
- 4) дає можливість впливати на формування у студентів активної цивільної позиції і правосвідомості.

Можна виділити й деякі принципи організації і діяльності подібних клінік:

- 1) керівництво роботою клініки може бути доручено тільки викладачам, що мають практичний досвід роботи або що поєднує роботу у вузі з юридичною практикою;
- 2) до роботи в клініці можуть притягуватися тільки студенти старших курсів, що вивчили основні галузі права;
- 3) студент може працювати із справою (клієнтом) тільки під керівництвом і контролем викладача;
- 4) викладач бере на себе відповідальність за якість роботи студента у справі, а також за етичність, конфіденційність, сумлінність його поведінки.

Основна думка щодо юридичних клінік як форми освіти правників - це те, що вони є дуже корисними і ефективними засобами навчання майбутніх юристів.

Юридичні клініки, що є практичним навчальним середовищем, дозволяють студентам здобувати практичний досвід та навички у реальних ситуаціях. Вони дають студентам можливість працювати з реальними клієнтами, розробляти юридичні стратегії, представляти їх у суді та займатися консультуванням.

Такий підхід до навчання дозволяє студентам покращити свої комунікаційні та аналітичні навички, розвинути критичне мислення, а також зрозуміти практичну сторону права. Вони навчаються працювати в команді та розвива-

ють практичні навички, які необхідні для формування успішної кар'єри в юридичній сфері.

Однією з найважливіших переваг юридичних клінік є те, що вони дозволяють студентам практикувати теоретичні знання, отримані в аудиторії, і застосовувати їх у реальних ситуаціях. Це надає їм значно більшу впевненість у своїх знаннях та навичках, а також допомагає зрозуміти, як їх застосовувати на практиці.

Окрім того, юридичні клініки також можуть бути корисними для громади. Вони надають доступну юридичну допомогу тим, хто не має можливості найняти адвоката, і тим самим допомагають створювати більш справедливе суспільство.

В цілому, юридичні клініки - це важлива форма освіти правників, яка сприяє практичному навчанню, підготовці професійних юристів та забезпеченню доступної юридичної допомоги. Вони доповнюють теоретичне навчання і готують студентів до реальної практики в юридичних професіях.

Таким чином, можна зазначити, що термін "правнича (юридична) клініка" в наших умовах ми трактуємо достатньо широко. Їм іменується певна форма організації частини учбового процесу, направлена на наближення його до практичних потреб і що заповнює потреби в придбанні практичних навиків, необхідних для юридичної професії. Тому і сам цей термін достатньо умовний і може бути замінений будь-яким іншим. Немає обов'язкових вимог і до неодмінного виділення клініки як самостійної організаційної структури. Врешті-решт, будь-яка виробнича практика може цілком вписуватися в структуру загальної клінічної освіти. Але відмінність між ними в тому, що клініка - це взаємозв'язана система повчальних курсів і направлена вона на здобуття студентами певного набору практичних компетенцій знову ж таки певним набором засобів. Тому практику краще розглядати лише як частину клініки. Клінічну освіту в даному випадку потрібно доповнювати різними іншими способами з'єднання студентів з майбутніми споживачами їх послуг. Крім цього в звичайний учбовий процес доцільно вводити невеликі курси зовсім не обов'язкові для всіх здобувачів освіти (вибірковий компонент), які, ґрунтуючись на проведенні ділових ігор, інсценуванні судових засідань і інших інтерактивних методиках, вироблятимуть конкретні практичні навички. Врешті-решт, ці ж самі методики можна вводити і в звичайні, передбачені стандартами, курси або відводити їм якусь частину учбового

часу, передбаченого на семінарські заняття. Тому скажімо так: клініка як відособлений організаційний підрозділ вузу – це основний і найбільш бажаний спосіб досягнення мети наближення освіти до практичних потреб, а клінічна юридична освіта – оптимальний засіб досягнення теоретичних, аналітичних, практичних і етичних завдань навчання. Цей метод навчання може бути використаним практично для будь-якої області права, оскільки забезпечує потрібне середовище і ступінь складності для оволодіння відповідним правовим досвідом. Клінічне ж навчання – це педагогічний метод, здатний полегшити досягнення великої кількості учбових цілей.

Державне управління в сфері вищої юридичної освіти та юридичних клінік є важливою формою освіти правників, яка забезпечує їх професійне навчання і розвиток. Це система управління, яка включає в себе органи влади, установи та організації, що займаються плануванням, організацією та контролем над освітнім процесом у сфері права.

Одним з основних завдань державного управління в цій сфері є розробка та здійснення державної політики у галузі вищої юридичної освіти. Це включає в себе визначення нормативно-правових актів, які регулюють організацію і функціонування юридичних клінік, оцінку якості наданої юридичної освіти та розробку програм навчання з урахуванням сучасних вимог та потреб ринку праці.

Однією з форм освіти правників є юридичні клініки, які є практичними навчальними закладами для студентів юридичних спеціальностей. Вони надають можливість студентам отримати практичні навички та досвід роботи в галузі права, працюючи над реальними кейсами клієнтів.

Юридичні клініки можуть бути організовані у вищих навчальних закладах або окремих юридичних установах. Вони проводять різноманітні практичні заняття, де студенти вивчають процеси роботи з клієнтами, підготовку правових документів, представлення інтересів клієнтів у суді та інші аспекти практики права.

Державне управління в сфері вищої юридичної освіти та юридичних клінік сприяє покращенню якості навчання майбутніх юристів, підвищенню їх професійного рівня та пристосуванню до вимог сучасного ринку праці. Воно також допомагає підготувати компетентних та відповідальних юристів, які зможуть ефективно застосовувати знання та вміння в практиці.

Висновки. Безсумнівно, всі проблеми, що постали перед освітою сьогодні, окреслити неможливо, але в умовах подальшого розвитку та інтеграції до Європейської системи освіти одним з заходів європеїзації України є і подальше реформування та адаптація системи освіти щодо Болонської системи освіти ЄС.

Тому, на думку автора, на сьогодні саме правничі клініки є однією з найпрогресивніших та тією необхідною інноваційною формою у здійсненні навчального процесу у освіті правників, якій просто неможливо не приділяти достатньої уваги і не займатися її розвитком у вищих навчальних закладах країни, а одним з найбільш реальних та дієвих засобів такого розвитку може бути поетапне впровадження правничих клінік у якості практичних занять на добровільних засадах.

Список використаних джерел:

1. Крижанівський Б. І., Оксанченко О. В., Ховбанська М. В. Державне управління в сфері освіти: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2018.
2. Васильченко В. П., Березівський В. П., Данильченко С. П. *Теорія та практика державного управління освітою: навчально-методичний посібник*. К.: Кондор, 2018.
3. Шишко І. В., Костюченко Н. М., Лавренко О. В. Державне управління в системі вищої освіти: теорія і практика. К.: Атіка, 2018.
4. Долгова Т. М., Харченко Т. І., Яцишин О. В. Організація державного управління вищою освітою: навчально-методичний посібник. К.: Таксон, 2017.
5. Сухов О. Ефективність державного управління в сфері юридичних клінік: досвід і перспективи. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с.
6. Стандарти діяльності юридичних клінік України, схвалені на Всеукраїнському 3'їзді Асоціації юридичних клінік України (протокол № 02 від 19.06.2014 р.). URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/urid_kliniky/normatyvna_baza/sduk_12032018.pdf (дата звернення: 10.03.2023р.).
7. Лоджук М.Т. Правовий статус юридичних клінік в Україні: перспективи законодавчого врегулювання. Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : за заг. ред. В.І. Карплюка та С.І. Полякова. Дніпропетровськ, 2013. С. 35–37.
8. Бородін І.Л. Деякі концептуальні положення юридичної клініки у практичному становленні майбутніх фахівців-правників. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. № 2. С. 18-22.

Lakhova O. V. Higher legal education: novelties in public administration

In the article, the author analyzes new trends in the system of legal education in Ukraine aimed at the reform of public administration in this area. The author discusses that due to globalization and the development of information technologies, it is necessary to adapt the system of legal education to modern requirements and challenges. He notes that in Ukraine there is a need to train qualified lawyers who could successfully implement new legislative acts and adhere to European standards. According to the author's position, one of the most important novelties of state administration in this area is a change in the methodology of selecting scientific and pedagogical personnel and methods and methods of the educational process, expanding the practical component. Maximum emphasis is placed on the importance of the work of legal clinics, the advantages of their practical implementation in educational activities are analyzed. Origin determined. The legal nature of the introduction of legal clinics, the methods of their work and the expediency of such assets in an institution of higher education, which provides training under the educational and professional program 081 Law, were investigated. In particular, requirements for scientific degrees and publications in scientific publications are introduced, which will ensure an increase in the scientific quality of the educational process. Also, the author notes that Ukraine has started work on the development of education standards for the sphere of public administration. This will ensure the unity of educational programs and ensure high-quality training of specialists. It is also mentioned that specialized higher educational institutions were formed, where legal education becomes more practical and aimed at forming the necessary skills and competencies. The author believes that this is a step in the direction of improving the quality of state administration in the field of law and justice. In general, the article analyzes new trends in the system of legal education in Ukraine from the point of view of public administration. It highlights various aspects of the reform aimed at improving the quality of education and training of qualified specialists for the field of law and justice.

Key words: *institution of higher education, higher education, legal education, educational process, educational activity, legal clinic, state regulation.*